

WYROK TRYBUNAŁU (pierwsza izba)
z dnia 15 czerwca 2006 r. *

W sprawie C-255/04

mającej za przedmiot skargę o stwierdzenie, na podstawie art. 226 WE, uchybienia zobowiązaniom państwa członkowskiego, wniesioną w dniu 14 czerwca 2004 r.,

Komisja Wspólnot Europejskich, reprezentowana przez A.M. Rouchaud-Jouet i E. Traversę, działających w charakterze pełnomocników, z adresem do doręczeń w Luksemburgu,

strona skarżąca,

przeciwko

Republique Francuskiej, reprezentowanej przez G. de Bergues'a i A. Hare, działających w charakterze pełnomocników,

strona pozwana,

* Język postępowania: francuski.

TRYBUNAŁ (pierwsza izba),

w składzie: P. Jann (sprawozdawca), prezes izby, N. Colneric, J.N. Cunha Rodrigues,
M. Ilešić i E. Levits, sędziowie,

rzecznik generalny: M. Poiares Maduro,
sekretarz: R. Grass,

uwzględniając procedurę pisemną,

podjąwszy, po wysłuchaniu rzecznika generalnego, decyzję o rozstrzygnięciu sprawy
bez opinii,

wyduje następujący

Wyrok

1 W swojej skardze Komisja Wspólnot Europejskich wnosi do Trybunału
o stwierdzenie, że:

- uzależniając udzielenie licencji dla biura pośrednictwa pracy dla artystów
mających siedzibę w innym państwie członkowskim, od spełnienia kryterium
zapotrzebowania na pośrednictwo w zatrudnieniu artystów,

- narzucając domniemanie istnienia stosunku pracy stosowane wobec artysty uznanego za usługodawcę mającego siedzibę w jego państwie członkowskim pochodzenia, gdzie zazwyczaj świadczy analogiczne usługi,

Republika Francuska uchybiła zobowiązaniom, które na niej ciążyą na mocy art. 43 i 49 WE.

Ramy prawne

Uregulowania wspólnotowe

- 2 Przedmiotem niniejszej sprawy, poza kwestią zastosowania art. 49 WE, są zagadnienia dotyczące uregulowań wspólnotowych dotyczących zabezpieczenia społecznego.
- 3 Artykuł 4 ust. 1 rozporządzenia Rady (EWG) nr 1408/71 z dnia 14 czerwca 1971 r. w sprawie stosowania systemów zabezpieczenia społecznego do pracowników najemnych, osób prowadzących działalność na własny rachunek i do członków ich rodzin przemieszczających się we Wspólnocie w wersji zmienionej i uaktualnionej rozporządzeniem Rady (WE) nr 118/97 z dnia 2 grudnia 1996 r. (Dz.U. 1997 L 28,

str. 1), zmieniony rozporządzeniem Rady (WE) nr 1606/98 z dnia 29 czerwca 1998 r. (Dz.U. L 209, str. 1, zwanym dalej „rozporządzeniem nr 1408/71”), stanowi:

„Niniejsze rozporządzenie stosuje się do wszystkich ustawodawstw odnoszących się do działów zabezpieczenia społecznego, które dotyczą:

- a) świadczeń w razie choroby i macierzyństwa;
- b) świadczeń z tytułu inwalidztwa, łącznie ze świadczeniami służącymi zachowaniu albo zwiększeniu zdolności do zarobkowania;
- c) emerytur;
- d) świadczeń dla osób pozostałych przy życiu;
- e) świadczeń z tytułu wypadku przy pracy i choroby zawodowej;
- f) świadczeń z tytułu śmierci;
- g) zasiłków dla bezrobotnych;
- h) świadczeń rodzinnych”.

4 Artykuł 13 ust. 1 tego rozporządzenia stanowi:

„[...] osoby, do których stosuje się niniejsze rozporządzenie, podlegają ustawodawstwu tylko jednego państwa członkowskiego. Ustawodawstwo określa się zgodnie z przepisami niniejszego tytułu”.

5 Na podstawie art. 14a lit. a) rozporządzenia nr 1408/71 „Osoba zwykle prowadząca działalność na własny rachunek na terytorium państwa członkowskiego i wykonująca pracę na terytorium innego państwa członkowskiego w dalszym ciągu podlega ustawodawstwu pierwszego państwa członkowskiego, pod warunkiem że przewidywany okres wykonywania pracy nie przekracza 12 miesięcy”.

Uregulowania krajowe

6 Uregulowanie francuskie będące przedmiotem niniejszej sprawy dotyczy z jednej strony działalności biura pośrednictwa pracy dla artystów oraz z drugiej strony działalności artystów.

System francuski regulujący działalność pośrednictwa pracy dla artystów

— Uzależnienie udzielenia licencji od potrzeb rynku

7 Artykuł L. 762-3 kodeksu pracy [ustawa nr 73-4 z dnia 2 stycznia 1973 r. (JORF z dnia 3 stycznia 1973 r., str. 52)], w wersji obowiązującej w momencie upływu terminu wyznaczonego w uzasadnionej opinii, stanowi:

„Dekret Conseil d'État określa warunki przyznania, przedłużenia i cofnięcia licencji agenta artystycznego.

Warunki te dotyczą etyki agenta artystycznego, form wykonywania jego działalności oraz zapotrzebowania na taką działalność z punktu widzenia zainteresowania jej działalnością ze względu na zapotrzebowanie na pośrednictwo w zatrudnieniu artystów”.

- 8 W tym celu art. R. 762-6 kodeksu pracy w wersji obowiązującej w momencie upływu terminu wyznaczonego w uzasadnionej opinii przewiduje, że „wszelkie dokumenty i informacje o osobowości, etyce oraz działalności zawodowej osoby zainteresowanej, o szczególnych okolicznościach, w jakich będą prowadzili lub prowadzili działalność agenta artystycznego, jak również o zapotrzebowaniu na pośrednictwo w zatrudnieniu artystów scenicznych, należy przekazać członkom komisji [doradczej utworzonej przy ministrze pracy na podstawie art. R. 762-3 kodeksu pracy], którzy są zobowiązani do przestrzegania poufnego charakteru uzyskanych w ten sposób informacji”.
- 9 Do tego czasu artykuł L. 762-3 kodeksu pracy został znowelizowany ustawą nr 2005-32 z dnia 18 stycznia 2005 r. w sprawie planowania spójności społecznej (JORF z dnia 19 stycznia 2005 r., str. 864) i nie zawiera już odesłania do potrzeb rynku.

— Wymóg skorzystania z pośrednictwa agenta francuskiego

- 10 Na podstawie art. L. 769-9 kodeksu pracy w momencie upływu terminu wyznaczonego w uzasadnionej opinii „z zastrzeżeniem postanowień wzajemnej konwencji między Francją a ich państwem zagraniczni agenci artystyczni nie mogą prowadzić pośrednictwa zatrudnienia artystów scenicznych we Francji bez skorzystania z pośrednictwa francuskiego agenta artystycznego”.

- 11 Przepis ten został zmieniony rozporządzeniem 2001-177 z dnia 22 lutego 2001 r. w sprawie zastosowania art. 43 i 49 Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską w stosunku do zawodu agenta artystycznego (JORF z dnia 24 lutego 2001 r., str. 3024). Od momentu tej nowelizacji agenci artystyczni z siedzibą w innym państwie członkowskim nie mają już obowiązku korzystania z francuskiego pośrednika, lecz muszą jedynie w niektórych wypadkach uzyskać licencję.

— Wymóg uzyskania licencji

- 12 Artykuł L. 762-9 kodeksu pracy od momentu nowelizacji na podstawie rozporządzenia nr 2001-177 przewiduje, że „agenci artystyczni [...] z państwa członkowskiego Wspólnoty Europejskiej lub państwa będącego stroną porozumienia o Europejskim Obszarze Gospodarczym mogą prowadzić swoją działalność we Francji, gdy otrzymają licencję na warunkach przewidzianych w art. L. 762-3 lub przedstawią licencję wydaną w jednym z tych państw na porównywalnych warunkach”.

— Wymóg posiadania siedziby we Francji

- 13 Zgodnie z art. R. 762-12 kodeksu pracy w wersji obowiązującej w momencie upływu terminu wyznaczonego w uzasadnionej opinii:

„Każdy przypadek zatrudnienia przez pośrednika w agencji artystycznej podlega zgłoszeniu przez posiadacza licencji w terminie miesiąca w *direction départementale du travail et de la main d'œuvre* [dyrekcja departamentalna odpowiedzialna za sprawy zatrudnienia] departamentu, w którym znajduje się siedziba agencji. [...]”.

- 14 Artykuł R. 762-13 tego kodeksu w wersji obowiązującej w momencie upływu terminu wyznaczonego w uzasadnionej opinii stanowi:

„Każda agencja artystyczna ma obowiązek każdego miesiąca przekazywania do direction départementale du travail et de la main d'œuvre [dyrekcja departamentalna odpowiedzialna za sprawy zatrudnienia] departamentu, w którym znajduje się siedziba agencji, danych statystycznych dotyczących dokonanych zatrudnień [...]”.

[...]”.

- 15 Od momentu dekretu nr 2004-206 z dnia 8 marca 2004 r. o wykonywaniu działalności agenta artystycznego przez obywateli państw członkowskich Wspólnoty Europejskiej lub państwa będącego stroną porozumienia o Europejskim Obszarze Gospodarczym oraz o zmianie kodeksu pracy (druga część: dekrety Conseil d'État) (JORF z dnia 10 marca 2004 r., str. 4685), art. R. 762-15 i R. 762-17 ograniczają się zatem do uregulowania, że wnioski agenta artystycznego z innego państwa członkowskiego powinny precyzować „w danym przypadku miejsce stowarzyszonych biur lub filii, które agent handlowy ma zamiar utworzyć we Francji”.

System francuski regulujący działalność artystyczną

- 16 Artykuł L. 762-1 kodeksu pracy, w wersji obowiązującej w momencie upływu terminu wyznaczonego w uzasadnionej opinii, ustanawia domniemanie istnienia stosunku pracy. W myśl tego artykułu:

„W stosunku do każdej umowy, mocą której osoba fizyczna lub prawna zapewnia, za wynagrodzeniem, udział artysty scenicznego w spektaklu, domniemywa się istnienie

umowy o pracę, w przypadku gdy artysta ten nie prowadzi działalności, która stanowi przedmiot tej umowy, w warunkach zakładających wpis do rejestru handlowego.

Domniemanie to istnieje niezależnie od rodzaju i wysokości wynagrodzenia oraz kwalifikacji nadanej umowie przez jej strony. Nie zostaje ono także obalone przez dowód, że artysta zachowuje wolność wyrazu swojej sztuki, że jest właścicielem całości albo części wykorzystanych materiałów lub że sam do pomocy jemu zatrudnia jedną lub więcej osób, o ile osobiście uczestniczy w spektaklu.

[...]”.

Okoliczności faktyczne i postępowanie poprzedzające wniesienie skargi

- 17 Po umożliwieniu Republice Francuskiej przedstawienia swoich uwag Komisja w dniu 26 stycznia 2000 r. wydała uzasadnioną opinię, twierdząc, że pewne aspekty krajowego systemu regulującego działalność pośrednictwa artystów oraz działalność artystyczną wydają się jej niezgodne z art. 43 i 49 WE. Następnie wezwała to państwo członkowskie, by zastosowało się w terminie dwóch miesięcy od dnia doręczenia uzasadnionej opinii swoich zobowiązań wynikających z traktatu WE. Uznawszy odpowiedź udzieloną przez władze francuskie pismem z dnia 28 kwietnia 2000 r. oraz uzupełnienia dostarczone w dniach 29 grudnia 2000 r., 13 marca 2002 r., 20 lutego i 4 września 2003 r. za niezadowalające, Komisja zdecydowała wnieść skargę w niniejszej sprawie.

W przedmiocie skargi

- 18 Komisja w uzasadnieniu skargi powołuje dwa zarzuty dotyczące francuskich systemów regulujących działalność pośrednictwa w zatrudnieniu artystów oraz działalność artystyczną, z których pierwszy składa się z czterech części.
- 19 Cztery części zarzutu pierwszego oparte są na:
- niezgodności z art. 43 i 49 WE uregulowania francuskiego, obowiązującego w momencie upływu terminu wyznaczonego w uzasadnionej opinii, stawiającego wymóg, aby pośrednicy artystyczni z siedzibą w innym państwie członkowskim korzystali z pośrednictwa francuskiego agenta;
 - niezgodności z art. 49 WE uregulowania francuskiego, obowiązującego w momencie upływu terminu wyznaczonego w uzasadnionej opinii, stawiającego wymóg, aby pośrednicy artystyczni z siedzibą w innym państwie członkowskim posiadali siedzibę albo stałą filię we Francji;
 - niezgodności z art. 49 uregulowania francuskiego, przyjętego po upływie terminu wyznaczonego w uzasadnionej opinii, stawiającego wymóg uzyskania przez pośredników artystycznych z siedzibą w innym państwie członkowskim w pewnych przypadkach licencji u władz francuskich, bez uwzględnienia dokumentów i gwarancji już przedstawionych w państwie członkowskim pochodzenia ; oraz

— niezgodności z art. 49 WE uregulowania francuskiego, obowiązującego w momencie upływu terminu wyznaczonego w uzasadnionej opinii, uzależniającego wydanie licencji na rzecz pośrednika z siedzibą w innym państwie członkowskim od zapotrzebowania na pośrednictwo w zatrudnieniu artystów.

- 20 Drugi zarzut oparty jest na niezgodności z art. 49 WE uregulowania francuskiego obowiązującego w momencie upływu terminu wyznaczonego w uzasadnionej opinii przewidującego, że wobec każdej umowy — mocą której osoba fizyczna lub prawna zapewnia za wynagrodzeniem udział artysty scenicznego w spektaklu — domniemywa się, że jest ona umową o pracę, o ile uregulowanie to stosuje się w stosunku do artystów będących usługodawcami z innego państwa członkowskiego (zwanego dalej „domniemaniem istnienia stosunku pracy”).
- 21 W toku procedury pisemnej Komisja zrezygnowała z pierwszej i drugiej części pierwszego zarzutu.
- 22 Niniejsza skarga jest w ten sposób ograniczona do zbadania trzeciej i czwartej części pierwszego zarzutu oraz drugiego zarzutu z punktu widzenia art. 49 WE.

W przedmiocie trzeciej i czwartej części zarzutu pierwszego, dotyczącego wymogu uzyskania w pewnych przypadkach licencji u władz francuskich, bez uwzględnienia dokumentów i gwarancji już przedstawionych w państwie członkowskim pochodzenia

- 23 Rząd francuski podnosi zarzut niedopuszczalności oparty na niezgodności między uzasadnieniem a żądaniami skargi. Jego zdaniem trzecia część pierwszego zarzutu nie figuruje w żądaniach skargi.

- 24 W tym względzie należy przypomnieć, że zgodnie z art. 21 statutu Trybunału Sprawiedliwości i art. 38 § 1 lit. c) regulaminu Komisja jest zobowiązana do wskazania na skardze wniesionej na podstawie art. 226 WE konkretnych zarzutów, które Trybunał ma rozpatrzyć (zob. podobnie wyrok z dnia 13 grudnia 1990 r. w sprawie C-347/88 Komisja przeciwko Grecji, Rec. str. I-4747, pkt 28 i wyrok z dnia 31 marca 1992 r. w sprawie C-52/90 Komisja przeciwko Danii, Rec. str. I-2187, pkt 17). Żądania te powinny być sformułowane w sposób pozbawiony dwuznaczności w celu uniknięcia orzekania przez Trybunał ultra petita lub z pominięciem jednego zarzutu (zob. podobnie wyrok z dnia 14 grudnia 1962 r. w sprawach połączonych 46/59 i 47/59 Meroni przeciwko Wysokiej Władzy, Rec. str. 783, 801 i wyrok z dnia 20 listopada 2003 r. w sprawie C-296/01 Komisja przeciwko Francji, Rec. str. I-13909, pkt 121).
- 25 Należy więc stwierdzić w niniejszej sprawie, że Komisja wprawdzie powołuje ten zarzut w uzasadnieniu skargi, jednak nie umieszcza go wśród swoich żądań. Ponieważ owy zarzut nie figuruje wśród zarzutów będących przedmiotem skargi, należy go zatem uznać za niedopuszczalny.
- 26 Wobec powyższego trzecia część pierwszego zarzutu jest niedopuszczalna.

W przedmiocie czwartej części zarzutu pierwszego, dotyczącego uzależnienia wydania licencji od potrzeb rynku.

Argumentacja stron

- 27 Komisja podnosi, że uregulowanie krajowe, które uzależnia wydanie licencji na rzecz pośredników artystycznych z siedzibą w innych państwach członkowskich od zapotrzebowania na pośrednictwo w zatrudnieniu artystów stanowi niezgodne z prawem ograniczenie przewidzianego w art. 49 WE prawa do swobodnego świadczenia usług.

- 28 Rząd francuski przyznaje istnienie zarzucanej przez Komisję przeszkody w prawie do swobodnego świadczenia usług agentów artystycznych mających siedzibę w innym państwie członkowskim, lecz dodaje, że przepis ten został już zmieniony ustawą nr 2005-32.

Ocena Trybunału

- 29 W tym względzie wystarczy stwierdzić, jak zresztą przyznaje rząd francuski, że regulacja krajowa uzależniająca przyznanie licencji do prowadzenia działalności takiej jak pośrednictwo w zatrudnieniu artystów od kryterium zapotrzebowania na pośrednictwo w zatrudnieniu artystów stanowi przeszkodę, ponieważ ma na celu ograniczenie liczby podmiotów świadczących usługi. Rząd francuski nie przedstawił również żadnego powodu uzasadniającego tę przeszkodę.
- 30 Odnosnie do argumentu rządu francuskiego opartego na nowelizacji ustawowej, która miała miejsce po tym czasie, należy przypomnieć, iż w ramach skargi na podstawie art. 226 WE istnienie uchybienia należy oceniać według sytuacji w państwie członkowskim, jaka istniała w momencie upływu terminu wyznaczonego w uzasadnionej opinii (zob. w szczególności wyrok z dnia 19 marca 2002 r. w sprawie C-13/00 Komisja przeciwko Irlandii, Rec. str. I-2943, pkt 21).
- 31 Zatem w niniejszej sprawie w momencie upływu tego terminu, to jest w dniu 26 marca 2000 r., uregulowanie francuskie, które uzależniało udzielenie licencji agentom artystycznym z siedzibą w innym państwie członkowskim od zapotrzebowania na pośrednictwo w zatrudnieniu artystów, nie zostało wówczas jeszcze zmienione.
- 32 W konsekwencji czwarta część pierwszego zarzutu jest zasadna.

W przedmiocie zarzutu drugiego, dotyczącego domniemania istnienia stosunku pracy

Argumentacja stron

- 33 Komisja podnosi, że domniemanie istnienia stosunku pracy, które zresztą jest trudne do obalenia, stanowi przeszkodę w swobodnym świadczeniu usług, ponieważ dla uniknięcia zakwalifikowania ich umów jako umowy o pracę, co pociągałoby za sobą włączenie do systemu ubezpieczeń społecznych pracowników oraz systemu urlopów płatnych, artyści prowadzący działalność w innym państwie członkowskim musieliby wykazać, że nie świadczą pracy na zasadzie podporządkowania, lecz — wręcz przeciwnie — prowadzą działalność na własny rachunek. Przeszkoda ta jest nieproporcjonalna z punktu widzenia celu, któremu służy.
- 34 Rząd francuski odpiera, że domniemanie to nie stanowi przeszkody w swobodnym świadczeniu usług i jest ponadto łatwe do obalenia. Od wydania okólnika DSS/DACI 2001/34 ministra zatrudnienia i solidarności z dnia 18 stycznia 2001 r. w sprawie orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich wyjaśniającego pojęcia prawne zawarte w art. 14 ust. 1 lit. a), 14a ust. 1 lit. a) i art. 14c rozporządzenia nr 1408/71 wystarczy zwykle przedłożenie formularza E 101 w celu uchylenia domniemania istnienia stosunku pracy.
- 35 Ponadto rząd ten podnosi, że to domniemanie istnienia stosunku pracy jest w pełni uzasadnione ogólnym interesem ochrony socjalnej artystów oraz zwalczania nielegalnego zatrudnienia.

Ocena Trybunału

- 36 Tytułem wstępu należy zwrócić uwagę, że niniejsza skarga ogranicza się do artystów, którzy są uznani za usługodawców mających siedzibę w ich państwie członkowskim pochodzenia, gdzie zazwyczaj świadczą analogiczne usługi (zwani dalej „artystami, których dotyczy postępowanie”). Ponadto postępowanie dotyczy osób, które przybywają w celu wykonywania swojej działalności we Francji w sposób czasowy i na własny rachunek. Skarga ta nie dotyczy zatem ani artystów prowadzących działalność na stałe we Francji (zob. w tym względzie wyrok z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie C-171/02 Komisja przeciwko Portugalii, Rec. str. I-5645, pkt 24), ani artystów pracujących we Francji na zasadzie podległości służbowej, czyli jako „pracownicy najemni” w rozumieniu prawa wspólnotowego (zob. w tym względzie wyrok z dnia 27 czerwca 1996 r. w sprawie C-107/94 Asscher, Rec. str. I-3089, pkt 25). Wynika z tego, że Komisja w drodze niniejszej skargi kwestionuje prawo francuskie jedynie w zakresie, w jakim stosuje się je do artystów usługodawców pochodzących z innego państwa członkowskiego.
- 37 Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem art. 49 WE wymaga nie tylko wyeliminowania wszelkiej dyskryminacji ze względu na obywatelstwo w stosunku do usługodawców z siedzibą w innym państwie członkowskim, lecz również zniesienie jakichkolwiek ograniczeń, nawet gdy obowiązują one bez różnicy zarówno w stosunku do krajowych usługodawców, jak i usługodawców z innych państw członkowskich, jeżeli są w stanie wstrzymać, ograniczyć lub uczynić mniej atrakcyjną działalność usługodawcy mającego siedzibę w innym państwie członkowskim, gdzie zgodnie z przepisami świadczy on takie same usługi (zob. podobnie wyrok z dnia 25 lipca 1991 r. w sprawie C-76/90 Säger, Rec. str. I-4221, pkt 12 i wyrok z dnia 25 października 2001 r. w sprawach połączonych C-49/98, C-50/98, od C-52/98 do C-54/98 i od C-68/98 do C-71/98 Finalarte i in., Rec. str. I-7831, pkt 28). Z wolności tej korzysta zarówno usługodawca, jak i odbiorca usług (zob. wyrok z dnia 31 stycznia 1984 r. w sprawach połączonych 286/82 i 26/83 Luisi i Carbone, Rec. str. 377, pkt 16 oraz wyrok z dnia 13 lipca 2004 r. w sprawie C-262/02 Komisja przeciwko Francji, Rec. str. I-6569, pkt 22).
- 38 W niniejszej sprawie należy stwierdzić, że będące przedmiotem postępowania domniemanie istnienia stosunku pracy stanowi, niezależnie od stopnia trudności w jego obaleniu, przeszkodę w swobodnym świadczeniu usług w rozumieniu art. 49 WE. W rzeczywistości nawet jeżeli nie pozbawia ona sensu stricte artystów,

których dotyczy postępowanie, możliwości wykonywania ich działalności we Francji na własny rachunek, niemniej jednak stanowi ona dla nich niedogodność utrudniającą ich działalność jako usługodawców. W celu uniknięcia zakwalifikowania ich umowy jako umowy o pracę, co pociągałoby za sobą dodatkowe koszty z uwagi na istniejący we Francji obowiązek opłacania należnych składek z tytułu przynależności do systemu zabezpieczenia społecznego pracowników najemnych, jak również objęcia systemem płatnych urlopów, muszą oni udowodnić, że nie działają w ramach stosunku pracy opartym na zależności, lecz — wręcz przeciwnie — na własny rachunek. Domniemanie istnienia stosunku pracy w ten sposób może z jednej strony zniechęcić artystów, których dotyczy postępowanie, do świadczenia ich usług we Francji oraz z drugiej strony zniechęcić organizatorów spektakli francuskich do zatrudniania takich artystów.

- 39 W tym względzie rząd francuski podnosi, że domniemanie istnienia stosunku pracy, którego dotyczy postępowanie, nie może stanowić przeszkody w swobodnym świadczeniu usług, ponieważ chodzi tutaj o sposób postępowania, który jest zgodny z zasadą skuteczności wypracowaną przez orzecznictwo Trybunału.
- 40 Jeżeli to domniemanie istnienia stosunku pracy, stanowiące przedmiot postępowania, stanowi, jak każde domniemanie, przepis o charakterze proceduralnym, to należy stwierdzić, że orzecznictwo, do którego odnosi się rząd francuski, nie podlega mechanicznemu zastosowaniu wobec wszystkich krajowych przepisów proceduralnych, lecz dotyczy szczegółowych przepisów proceduralnych dotyczących środków prawnych służących ochronie praw, które podmioty wywodzą ze skutku bezpośredniego prawa wspólnotowego (zob. w szczególności wyrok z dnia 14 grudnia 1995 r. w sprawie C-312/93 Peterbroeck, Rec. str. I-4599, pkt 12). To domniemanie istnienia stosunku pracy w niniejszej sprawie nie służy więc zagwarantowaniu praw wywodzących się z prawa wspólnotowego, lecz, wręcz przeciwnie, stanowi przeszkodę dla takich praw.
- 41 Rząd francuski twierdzi ponadto, że od wydania okólnika DSS/DACI nr 2001/34 dla uchylenia tego domniemanie istnienia stosunku pracy wystarczy zwykłe przedstawienie formularza E 101.

42 Nawet jednak zakładając, że konsekwencją tego okólnika jest rzeczywiście automatyczny brak zastosowania tego domniemania istnienia stosunku pracy wobec artystów korzystających z formularza E 101, to trzeba stwierdzić, iż okólnik ten został wydany w dniu 18 stycznia 2001 r., a więc po upływie terminu wyznaczonego w uzasadnionej opinii. Okólnik ten w każdym razie nie powinien w jakikolwiek sposób zmienić oceny, o której mowa w pkt 38 niniejszego wyroku.

43 Swobodne świadczenie usług może jednakże być ograniczone uregulowaniami krajowymi, uzasadnionymi względami wymienionymi w art. 46 ust 1 WE w związku z art. 55 WE lub nadrzędnymi względami interesu publicznego (zob. podobnie ww. wyrok z dnia 13 lipca 2004 r. w sprawie Komisja przeciwko Francji, pkt 23), o ile nie istnieje przepis harmonizacyjny przewidujący środki konieczne dla zagwarantowania tych interesów (zob. podobnie w kontekście swobodnego przepływu towarów wyrok z dnia 5 października 1994 r. w sprawie C-323/93 Centre d'insémination de la Crespelle, Rec. str. I-5077, pkt 31 oraz powoływane tam orzecznictwo).

44 Do państw członkowskich zasadniczo należy decyzja, na jakim poziomie zamierzają zapewnić ochronę tych interesów i jak ten poziom ochrony osiągnąć. Są one jednak ograniczone ramami wyznaczonymi w traktacie oraz w szczególności wymogiem przestrzegania zasady proporcjonalności, która wymaga, ażeby zastosowane środki były właściwe do zagwarantowania realizacji zamierzonego celu i nie wykraczały poza to, co jest konieczne dla jego osiągnięcia (zob. w szczególności ww. wyrok w sprawie Säger, pkt 15 oraz ww. wyrok z dnia 13 lipca 2004 r. w sprawie Komisja przeciwko Francji, pkt 24).

45 W niniejszej sprawie zatem należy zbadać, w celu dokonania oceny zasadności drugiego zarzutu powołanego przez Komisję, czy domniemanie istnienia stosunku pracy stanowiące przedmiot postępowania, pociągające za sobą włączenie do systemu zabezpieczenia społecznego pracowników najemnych oraz systemu

płatnych urlopów, może być uzasadnione jednym z względów wymienionych w punkcie 43 tego wyroku oraz czy środek ten jest proporcjonalny z punktu widzenia zamierzonych celów lub też czy istnieją wspólnotowe przepisy harmonizacyjne wykluczające takie uzasadnienie.

- 46 Rząd francuski podnosi w tym względzie, że to domniemanie jest uzasadnione dwoma nadrzędnymi wymogami interesu publicznego, takimi jak, po pierwsze, ochrona socjalna artystów, których dotyczy postępowanie, oraz, po drugie, zwalczania nielegalnego zatrudnienia.
- 47 Po pierwsze, odnośnie do ochrony socjalnej artystów, których dotyczy postępowanie, z pewnością nie można wykluczyć, że na wzór pracowników najemnych, osoby prowadzące działalność na własny rachunek, jak usługodawcy, mogą potrzebować środków szczególnych w celu zapewnienia im ochrony socjalnej (zob. podobnie, w dziedzinie swobody przedsiębiorczości, wyrok z dnia 15 lutego 1996 r. w sprawie C-53/95 Kemmler, Rec. str. I-703, pkt 13). Ochrona socjalna usługodawców może w ten sposób co do zasady zostać zaliczona do nadrzędnych wymogów interesu publicznego, które mogą uzasadniać ograniczenie swobodnego świadczenia usług.
- 48 Jednakże z jednej strony — odnośnie do gwarancji zabezpieczenia społecznego — należy przypomnieć, że szczególna kwestia przepisów obowiązujących w dziedzinie zabezpieczenia społecznego usługodawców jest przedmiotem koordynacji wspólnotowej. Z art. 13 ust. 1 rozporządzenia nr 1408/71 w związku z art. 4 i art. 14a pkt 1 lit. a) tego rozporządzenia wynika bowiem, że osoby prowadzące regularnie działalność na własny rachunek na terytorium jednego państwa członkowskiego, które czasowo wykonują pracę na terytorium innego państwa członkowskiego, podlegają nadal ustawodawstwu pierwszego państwa członkowskiego. Zgodnie z systemem ustanowionym przez to rozporządzenie, artyści, których dotyczy postępowanie, korzystają zatem z zabezpieczenia społecznego, jakie przewiduje ich państwo członkowskie pochodzenia, a nie to przewidziane przez państwo członkowskie przeznaczenia, ochrony którą ponadto mogą wykazać za pomocą typowego zaświadczenia, tak zwanego „zaświadczenia E 101” (zob. podobnie wyrok z dnia 30 marca 2000 r. w sprawie C-178/97 Banks i in., Rec. str. I-2005, pkt 33 i 34).

- 49 W tych okolicznościach Republika Francuska nie ma podstaw do objęcia artystów, których dotyczy postępowanie, swoim systemem zabezpieczenia społecznego (zob. podobnie ww. wyrok w sprawie Banks i in., pkt 41 i 42).
- 50 Z drugiej strony — odnośnie do prawa do płatnego urlopu — należy zauważyć, że dyrektywa Rady 93/104/WE z dnia 23 listopada 1993 r. dotycząca niektórych aspektów organizacji czasu pracy (Dz.U. L 307, str. 18) wprowadza przepisy w dziedzinie płatnych urlopów. Jednak przepisy te dotyczą wyłącznie pracowników najemnych, natomiast nie usługodawców.
- 51 O ile zatem kwestia płatnych urlopów artystów, których dotyczy postępowanie, nie jest zharmonizowana na poziomie wspólnotowym i jeżeli Republika Francuska w ten sposób zachowuje możliwość ustanowienia takiej ochrony, to jednak należy stwierdzić, że prawo do płatnego urlopu dla usługodawców (ustanowione albo w sposób pośredni, poprzez domniemanie istnienia stosunku pracy, albo w sposób bezpośredni) jest trudne do pogodzenia z koncepcją działalności na własny rachunek. Prawo do urlopów opłacanych przez pracodawcę jest jednym z najistotniejszych i charakteryzujących elementów pracy najemnej. Natomiast działalność na własny rachunek charakteryzuje się brakiem takiego prawa do płatnego urlopu.
- 52 Po drugie, odnośnie do celu polegającego na zwalczaniu nielegalnego zatrudnienia, należy stwierdzić, że okoliczność, iż artyści są z reguły zatrudniani tymczasowo i na krótkie okresy przez różnych organizatorów spektakli, nie może sama w sobie uzasadniać ogólnego podejrzenia o nielegalne zatrudnienie. Tym bardziej odnosi się to do artystów, których dotyczy postępowanie, uznanych za usługodawców mających przedsiębiorstwo w ich państwie członkowskim pochodzenia, gdzie zazwyczaj świadczą analogiczne usługi.

53 W tych okolicznościach, jak również sugeruje Komisja, aby móc skutecznie walczyć z nielegalnym zatrudnieniem wystarczyłoby stworzyć system kontroli a posteriori związany z odstraszającymi sankcjami celem zapobiegania i wykrywania indywidualnych przypadków fałszywego wykorzystania statusu amatora lub wolontariusza.

54 Mając na uwadze powyższe, należy stwierdzić, że drugi zarzut jest zasadny.

55 W konsekwencji należy stwierdzić, że:

- uzależniając udzielenie licencji dla biura pośrednictwa pracy dla artystów mających siedzibę w innym państwie członkowskim od spełnienia kryterium zapotrzebowania na pośrednictwo w zatrudnieniu artystów oraz
- narzucając domniemanie istnienia stosunku pracy stosowane wobec artysty uznanego za usługodawcę mającego siedzibę w jego państwie członkowskim pochodzenia, gdzie zazwyczaj świadczy analogiczne usługi,

Republika Francuska uchybiła zobowiązaniom, które na niej ciążyą na mocy art. 49 WE.

W przedmiocie kosztów

56 Zgodnie z art. 69 § 3 regulaminu, w razie częściowego tylko uwzględnienia żądań, Trybunał może postanowić, że koszty zostaną rozdzielone albo że każda ze stron poniesie własne koszty. Ponieważ żądania każdej ze stron zostały uwzględnione tylko częściowo, ponoszą one własne koszty.

Z powyższych względów Trybunał (pierwsza izba) orzeka, co następuje:

- 1) — **Uzależniając udzielenie licencji dla biur pośrednictwa pracy dla artystów mających siedzibę w innym państwie członkowskim od spełnienia kryterium zapotrzebowania na pośrednictwo w zatrudnieniu artystów oraz**
 - **narzucając domniemanie istnienia stosunku pracy stosowane wobec artysty uznanego za usługodawcę mającego siedzibę w jego państwie członkowskim pochodzenia, gdzie zazwyczaj świadczy analogiczne usługi,**

Republika Francuska uchybiła zobowiązaniom, które na niej ciążyą na mocy art. 49 WE.

- 2) **W pozostałym zakresie skarga zostaje oddalona.**
- 3) **Komisja Wspólnot Europejskich oraz Republika Francuska ponoszą własne koszty.**

Podpisy